

Bora Stanković - Naš Božić

Vrta dela - Novela (pripovetka)
Vreme ranje - početkom 20. veka
Mesto radnje - Vranje

Pripovetka Naš Božić napisana je 1900. godine i nalazimo je između impresionističko-idilične novele na jednoj strani i naturalistično-mistične na drugoj. Novela pripada zbirci priča "Stari dani" u kojoj pisac pokušava evocirati uspomene na vremena koja su prošla. Stanković u ovoj svojoj pripovetci pozornicu radnje stavlja u kuću i zbog toga nemamo koloritsku sliku prirode, zbog čega nam melanholično pričanje zvuči tragičnije. Impresionizam

se sada javlja kao prefinjeno slikanje unutrašnje, arhitektonske tišine stvari, odnosno prerasta u poeziju enterijera.

Dramatika Stankovićevog stvaralaštva jeste bolna nostalgija ljubavi. Reči Vranjanaca u njegovim delima zvone i nalaze dubok odjek u našim složenim i uznemirenim dušama. Sve ljude spaja jedna bolna solidarnost, jedna tragedija zajednička svima. Svaki čovek želeo bi živeti srećno, slobodno. Želeo bi živeti intenzivan, potpun život, život pun ljubavi. Patrijahalna, teška sredina, kakvu nam Stanković opisuje, neprobojna je i traži od čoveka da joj podredi sve što mu je najdraže.

U pričama se zadržavaju idilične slike, kao i neoromantičarsko-folklorne karakteristike. U Stankovićevim delima nalazimo čežnjive uzdahe, ljubavna nesnalaženja, razvajanja, folklornu dekoraciju. Egzotika njegovog dela proističe iz intenzivnog doživljaja prošlosti. Okrenutost starom vremenu i orijentalnom, starobalkanskom životu sa posebnom vrstom patrijahalnosti prati duboka odbojnost prema modernom životu. Sukobi u njegovim delima nastaju između starog i novog, u samom društvu i njegovoj protivurečnosti.

Slikajući primitivan pravoslavni svet pun neverovatnih i dirljivih iluzija o čistoti i čednosti, o porodičnoj hijerarhiji našeg starinskog reda Stanković nam donosi jedan skoro prohujali život, naslikan skoro u njegovoj potpunosti. Prvi je u srpskoj književnosti uneo staru porodicu i običaje, ikonostas i domaće kandilo. Ta intimna atmosfera puna je svakidašnjih mirnih i dubokih kriza dramatične sudbine balkanskih malih ljudi koji se teško razaznaju svuda osim u svojoj sredini. Likovi iz pripovedaka Bore Stankovića su nas zaneli svojom prostotom i strogošću, bizarnošću i dubinom, svojom brutalnošću i slabošću. Vranje, mala varoš sa juga Srbije, do Stankovića je jedva bila poznata.

Kratak sadržaj - Društvena hronika je polazna tačka u slikanju čoveka i minulih dana – u središtu se nalazi pojedinac i njegova sudbina. Patrijahalni moral se ne shvata kao idealan, već kao nešto što se čoveku nameće kao idealno. Moral društva suprotstavlja se erotskom nagonu pojedinca, nameće mu svoja ograničenja i zabrane. Na ovoj temi počiva individualna drama skoro svih Stankovićevih junaka.

Pripovetka počinje retorskim pitanjem "More kakav san?" Nedeljama se ne spava u iščekivanju Božića i san im ne dolazi. Cipele su spremne, mintan i šajkača čekaju da dođe vreme da se obuku. Lirski junak nam govori da ga naročito cipele mame, verovatno su nove. Majka ga više i ne bije ako što god slomi ili pogreši jer pred Božić ne valja tući. Čak ga i nekako drugačije gleda, kao na nekog starijeg od sebe. To znači da je dečak stasao da bude domaćin kuće.

Tematika dela je socijalno određena, ali sam način prikazivanja je doneo prevlast na unutrašnju, psihološku perspektivu. Slika doživljaja dosta je data iz ženskog ugla. Ženske sudbine u nekim pričama čine okosnicu pripovedanja, pa tako je i u ovoj majka Zora veoma bitna u razvoju priče. Žena je kod Stankovića sputana, najviše je podređena patrijahalnom. Nije slobodna, i u ispoljavanju svojih potreba nema prostora. Cela kuća je na ženi, nikog nema čak ni vode da joj donese, a kamoli da joj pomogne. Majka se rastrgla od posla, kukovi joj "izišli", šaljare spale, svakog časa vezuje bošću koja posle opet pada. Pogrbavila se od starosti, a ipak mora da radi, cela kuća je na njoj. Žena radi od jutra do mraka. Ruke su joj umrljane, ispucale oko noktiju. Zaključujemo da dečak i majka žive sami u kući i da je njihov socijalni položaj jako težak.

Slikanje čoveka i junaka težište ima u prikazivanju unutrašnjih osobina ličnosti. To su razni psihički lomovi i potresi. U Stankovićevim likovima nema neke posebne radosti ni spontanosti, sve je to zbog kolektivnih propisa koji sprečavaju prirodnu komunikaciju. Radnja pripovetke se većinom dešava u zatvorenom prostoru, u kući, u nekom tajnom kutu. Kuća je svet zatvoren za sebe, teži da ostane potpuno zatvorena od čaršije. Ono što je dobro, ali i ono što je zlo, ostaje unutar kuće.

Stanković je impresionist u slikanju kućne atmosfere, ona prerasta u poeziju enterijera. U pripovetci nemamo posebnu fabulu, sve se svodi na prikaz narodnog obreda. Stanković nam ne razrađuje detaljnije idilsku priču već se koncentriše na opisivanje domaćih stvari koje doziva u sećanje. Cela kuća miriše na čistinu, vlagu i opranost. Pored cele brige za kuću žena mora brinuti i o detetu, ne daje mu da se omrsi, bodri ga i smiruje da samo pričeka sutra, jer Božić je već blizu. Uz celu ovu sliku isčekivanja Božića pucaju prangije, mirišu masna orijentalna jela, bruje molitve, bele se marame, kuljaju dimovi, a u "vazduhu kao da struji neka golicava raskošnost".

Majka budi sina, Božić je došao i oslovljava ga sa "domaćine" i od te reči usta joj drhte i suze kaplju na njegov vreo obraz. Majka je ponosna što joj je sin stasao da bude pravi domaćin. Zvona zvone, kandilo pucka, a sa ulice se već čuju glasovi. Majka ga oblači i divi se njegovom izgledu, odelo mu je veliko i dečak se ljuti, ali majka ga bodri da nije i da je on sada porastao. Izlazi na ulicu, majka ga prati pogledom među drugovima. Čaršija je puna ljudi, svi su krenuli u crkvu. Oko crkve popaljene sveće, a iz crkve dopire molitva.

Po završetku službe lirski subjekat bi radije otišao sa dečacima da se igra, ali zna da ga majka čeka kod kuće. I zaista ona ga sva u poslu dočekuje, daje mu da jede i govori da sedi i dočekuje goste, pa zato je domaćin on. Gosti dolaze, majka ih nudi kafom, dečak ih dvori, služi ih sve po redu. Niko od njih se ne zadržava puno, a majka ih prati sve do kapije, ne pušta dečaka ne bi li on sa drugom decom krenuo niz čaršiju pa ga ne bi mogla naći. Prvi je dan Božića, sve miriše na masno i silno.

Drugog dana ujutru u crkvi samo ako popovi odstoje službu, a iz kuća kulja gust dim od mesa, pečenja i kobasica. Svuda se čuje pesma i žagor. Samo u njihovoj kući pusto. Već su odavno ručali, većinom jela od juče što je ostalo. Narod odlazi u goste, samo eto kod njih ne svraćaju, štede ih, jer znaju da nemaju. Majka se lepo spremila, udesila, iako staro lice sada je čisto i mirišljivo, čeka hoće li ko svartiti i kod njih. I kafa je spremljena, i meze, ali nikoga još nema.

Mirnu atmosferu prekida iznenada muzika i dovikivanje, čiča Jovan prekida tu samoću i dovodi u njihovu kuću svirače. Nekada je često dolazio i družio se sa starim domaćinom ove kuće i sada je došao da ih ispoštuje u to ime. Majka skače ponosna, a dečak ga dvori, naručuju pesme i služe se. Majka sedi pored čiče i suze joj mile niz lice, gleda svog domaćina golglavog gde stoji između svirača i dvori ih, sa očevim satom na prsima i kao da mu kaže: "Božić je sine, vidiš li?"

Kod Bore Stankovića je ljubav jedini izvor prestupa i zločina. Tako se i ovde pominje ciganka Fatima koja je sve zanela svojim belim licem, te su je morali na silu udati da ljudi više ne bi pijančili i rasipali novac za njom. Ovi ljudi su iz kraja naše najstarije muzičke melodije, najmanje govorljivi, žena najzatvorenijih u sebe. Potiču iz oblasti najstarijih odlika dubokog palanačkog porodičnog morala. Sukobi koji nastaju dolaze od nepomirljivosti zdravog čoveka koga drže okovi navika i poretka. Narodni običaji su zakoni koji su svakog zarobili i okovali.

Najmanja ljaga u jednoj porodici pamtila bi se u gradu kroz generacije i ona ne pogađa samo prestupnika već i njegove potomke, čak i samu varoš. Čitava zbirka je priča o ljudima koji kao da su živeli bogzna kada ranije. Za Stankovića je ovaj svet bio kraj jedne vekovne idile i vekovne tuge. On ostaje veliki pisac zbog svojih izvanrednih psiholoških opažanja, ali i zbog svog koloritskog viđenja stvari i ljudskih osećanja. Stanković nam je celokupnu sliku predstavio ujedinjenjem zvuka, mirisa, vizuelne percepcije, sve se kod njega da doživeti bogastvom čula.

Likovi - majka Zora, dečak, čiča Jovan

Analiza likova

Majka, Zora - predstavnik patrijahalnog tipa žene. Sputana u svim svojim osećanjima i slobodama. Podređena je patrijahalnom i sve čini kako je po običajima narodnim. Cela kuća je oslonjena na nju, ona sve mora srediti i udesiti. Udovica je, ostala je bez muža sa detetom i ponosna na svog sina što je stasao za domaćina, trudi se da ga pripremi za taj poziv. Neće da dozvoli da njena kuća ubuduće nema domaćina. Ona kao da nema svih potreba, sve je podredila kući i svom sinu. Rastrzana oko posla, ogrbavala je od starosti. Kukovi su joj se raširili, koža ispucala. Sva unesena u posao radi od jutra do mraka kako bi njena kuća bila sređena.

Dečak - on je u delu lirski junak i predstavnik novijeg pokolenja. On želi da udovolji majci u svim njenim zahtevima. Nije dozvolio da ona sama dočekuje goste u kući na Božić iako je želeo da se igra sa ostalom decom napolju. Vredan i poslušan, ispunio je mačinu želju da bude domaćin u kući.

Čiča Jovan - predstavnik je onog neobičnog soja ljudi u Stankovićevim pripovetkama koji idu za svojim srcem i obešću. Voli muziku i pesmu pa tako i dovodi muziku u Zorinu kuću. Veseo i brižan, dolazi im na Božić u znak sećanja na svog starog prijatelja, Zorinog muža.

Bora Stanković rođen je u Vranju 1875. godine. Rano je ostao bez roditelja pa je odrastao uz babu Zlatu i njene priče o starim vremenima. Poslije gimnazijskog školovanja u Vranju i Nišu, završio je školovanje u Beogradu. Radio je kao državni činovnik poslove koji nisu imali nikakve veze sa njegovim književnim afinitetima i ambicijama. Vezan za zavičaj i to za zavičaj vremena koje je prohajalo, Stanković je u njemu nalazio teme za svoje pripovjetke, romane i drame. Nije imao afiniteta za savremenost i savremena zbivanja, još manje za nova književna zbivanja - ostao je izvan savremenih tokova, u svom svijetu staroga Vranja. Ponirao je u prošlost i tamo pronalazio nesrećne ljude, promašene sudbine, vječite bolnike i patnike. U književnost je ušao tiho, zbirkom **Iz starog jevanđelja** (1899) koja, arhaičnim naslovom, nije privukla značajnu pažnju. Tek će njegove pripovjetke objavljene u časopisima i listovima, i zbirke **Stari dani** (1902) i **Božiji ljudi** (1902) predstaviti Stankovića kao "najjači pripovjedački talenat koji je ikada bio u srpskoj književnosti" (Jovan Skerlic). Roman **Necista krv** (1910) još više je učvrstio uvjerenje da se u srpskoj

književnosti pojavio rasni pripovjedač. Pored toga ostala su iza Stankovića i dva nedovršene romana: **Gazda Mladen** i **Pevci**. Drama **Koštana** (1902) imala je uspjeha i predstavila je Stankovića kao dramskog pisca. Međutim, ni kasnije drame **Tašana** i **Jovča** nisu Stankoviću obezbjedile mesto značajnog dramskog pisca. Napadan zbog saradnje u okupacijskom listu za vrijeme Prvog svjetskog rata, Stanković se povukao u sebe, prestao da stvara i umro, usamljen i razočaran, 1927. godine u Beogradu.

Stanković je samonikao talenat, ali snažan i osoben. Čitav njegov stvaralački opus slika je zavičajnog Vranja iz vremena kada je ono gubilo obilježje šarolike istočnjačke kasabe i dobijalo novu građansku fizionomiju. U to doba su u Vranju bile svježije uspomene na bogate age i begove ali i domaće bogataše, tzv. čorbadžije. Na jednoj strani bogati posjedi i raskošni domovi, a na drugoj siromašni kmetovi - čivčije. Čorbadžije su svoje bogatstvo rasipali na uživanje svake vrste. Osim njih Vranje je imalo i svoj zanatlijski stalež, sitne trgovce i brojnu domaću poslugu.

Stanković je s podjednakom toplinom i razumjevanjem slikao sve društvene sredine starog Vranja: i bogate i već osirotjele čorbadžije, ali i trgovce i činovnike, čivčije, seljake, Cigane, a i prosjake "božjake", ljude poremećene psihe. U pričama o vranjskim božjacima, o ljudima obolele psihe i čula, prvi u srpskoj književnosti sugestivno je prikazao duševna pomračenja, duševnu tamu i pomračenje uma, u čemu se približio velikom ruskom psihoanalitičaru Dostojevskom.

Stanković spada u one pisce kod kojih utisci i sećanja iz detinjstva imaju presudnu ulogu u književnom radu. U više pripovedaka on je dao poeziju mladosti i nekadašnjeg života u rodnom gradu (**Đurđevdan, U vinogradima, Nuška**). Slika stvarnosti, svetla, prozračna, poetična, pomućena je u drugim delima otkrivanjem društvenih sukoba i duševnih potresa. Stankovićev svet, iako vremenski i prostorno udaljen, nije idiličan i beskonflikatan. Sukobi su stalni i raznovrsni, između starog i novog, kolenovića i skorojevića, bogatih i siromašnih, pojedinca i društva. U središtu svih zbivanja nalazi se pojedinac i njegova sudbina. Težište je prikazivanja na psihičkim lomovima i unutrašnjim potresima, ali se pri tome nikada ne gubi iz vida dublja sociološka zasnovanost likova i situacija. Sudbina Stankovićevih junaka odigrava se u trouglu sila koje čine novac, moral i eros. Društveni moral sredine te materijalni interes i prestiž porodice suprotstavljaju se erotskom nagonu pojedinca, nameću mu svoja ograničenja i zabrane - na toj tački počinje individualna drama bezmalo svih Stankovićevih junaka. U više pripovedaka Stanković je prikazao osujećenu ljubav usled toga što mladić i devojka pripadaju raznim staležima (**Stari dani, U noći, Oni, Stanoja, Uvela ruža**). Među njima je najlepša Uvela ruža, lirski, elegični pripovetka, napisana u prvom i drugom licu, u stvari mali lirski roman. Ljubavna priča, kao i u Disovim pesmama, pripada davnim danima, sva je u znaku mladosti, lepote, svežine letnjih večeri i opojnih mirisa orijentalnih bašta. Ona oživljava u sećanju, u trenucima kada od svega toga ništa više nije ostalo.

Stanković otkriva svet poniženih i uvređenih. Čitava njegova zbirka Božji ljudi, sastavljena od kratkih pripovedaka i crtica, posvećena je onima koji su odbačeni od društva, prosjacima i poremećenim, od kojih svako živi u nekom svom nestvarnom svetu. Više nego i jedan drugi naš pisac Stanković se bavio sudbinom žene. Žena je glavna junakinja u njegovim najboljim delima, u pripovetkama Uvela ruža i Pokojnikova žena, u drami Koštana i romanu Nečista krv. U Pokojnikovoj ženi junakinja se nemoćno batrga u mreži patrijarhalnih običaja. Ona je obezličena do anonimnosti: najpre sestra svoje braće, zatim žena svog muža a posle muževe smrti njegova udovica, pokojnikova žena, uvek pred strogim ispitivačkim pogledom rodbine i sveta, kao pred očima sudija. Istinska ljubav stalno se potiskuje i na kraju sasvim odbacuje. Jedina odluka koju je Anica samostalno donela životu bila je uperena protiv nje same: odbila je ruku čoveka koga je oduvek volela i pošla za nevoljenog. Koštana je najznačajnija od tri Stankovićeve drame (druge dve, Tašana i Jovča, nastale su dramatizacijom pripovedaka). To je "komad iz vranjskog

života s pevanjem". Polazeći od tradicionalne sheme ovog žanra, Stanković je napisao potresnu dramu tragičnih ljudskih sudbina. Dve velike teme njegovog sveta, tuga za prohujalom mladošću, "žal za mladost" i čulna opsesija ženskom lepotom, sublimirane su ovde u trećoj, u temi pesme. Narodne pesme koje peva Koštana nose u sebi čežnju za lepotom, u njima je život slobodan od svih stega, pun radosti i pustolovine, one su utočište od sivila prozaične svakodnevnice. Sve su ličnosti ispunjene tom čežnjom, pesma u ovoj drami predstavlja svojevrsnu kolektivnu opsesiju, sličnu opsesiji erosom u drugim njegovim delima, naročito u romanu **Nečista krv**.